

Новий фізико-хімічний механізм перетворення вотсон-криківської пари основ ДНК Ade·Thy в пари за участі мутагенних таутомерів Ade*·Thy і Ade·Thy*

О.О. Броварець^{1,2*}, Д.М. Говорун^{2,1}

¹ Інститут високих технологій Київського національного університету імені Тараса Шевченка
просп. Академіка Глушкова, 2, корп. 5, Київ, 03127, Україна

² Інститут молекулярної біології і генетики НАН України
вул. Академіка Заболотного, 150, Київ, 03680, Україна

Резюме. Квантово-хімічним дослідженням на рівні теорії MP2/6-311++G(2df,pd)//B3LYP/6-311++G(d,p) виявлено новий фізико-хімічний механізм перетворення вотсон-криківської пари основ Ade·Thy в пари за участі мутагенних таутомерів (позначено зірочками) Ade*·Thy і Ade·Thy* через спільний плоскосиметричний перехідний стан з енергією активації Гіббса 17,38 ккал/моль — іонну пару Ade⁺·Thy⁻, охоплену чотирма Н-зв'язками N6H...O4, N6H...N3⁻, N1⁺H...N3⁻ і N1⁺H...O2. Стійкі пари Ade*·Thy і Ade·Thy* мають прийнятні відносні енергії Гіббса та дисоціації (9,94 та 12,43 ккал/моль і 6,06 та 1,61 ккал/моль за стандартних умов відповідно) для пояснення походження спонтанних точкових помилок реплікації ДНК.

Ключові слова: спонтанні точкові помилки реплікації ДНК, транзиції, мутагенні таутомери основ ДНК, неправильні пари основ ДНК, перехідний стан, міжмолекулярні водневі зв'язки, аналіз топології електронної густини, DFT.

Вступ. Неодноразові спроби пояснити походження спонтанних точкових помилок реплікації ДНК, а саме транзицій, із залученням механізму Льовдіна [1, 2], натикаються на труднощі принципового характеру. Вони пов'язані з тим, що процес перетворення пари Ade·Thy в пару Ade*·Thy* за участі мутагенних [3-12] таутомерів (позначені зірочками) не має зворотного бар'єра активації Гіббса [13-15]. Це спонукає дослідників шукати нові механізми [16] спонтанної таутомеризації пари Ade·Thy.

У цій праці вперше виявлено новий фізико-хімічний механізм спонтанного перетворення вотсон-криківської пари основ Ade·Thy в пари за участі мутагенних таутомерів Ade*·Thy і Ade·Thy* через спільний плоскосиметричний перехідний стан з енергією активації

17,38 ккал/моль — іонну пару Ade⁺·Thy⁻, стабілізовану чотирма Н-зв'язками N6H...O4, N6H...N3⁻, N1⁺H...N3⁻ і N1⁺H...O2. Уперше показано, що пари Ade*·Thy і Ade·Thy* є стійкими з достатнім бар'єром зворотного переходу і мають прийнятні відносні енергії Гіббса та дисоціації (9,94 і 12,43 ккал/моль та 6,06 і 1,61 ккал/моль за стандартних умов відповідно) для пояснення походження спонтанних точкових помилок реплікації ДНК.

Об'єкт, предмет і методи дослідження. Об'єктами дослідження слугували вотсон-криківська пара основ ДНК Ade·Thy, пари за участі мутагенних таутомерів, зокрема пари основ ДНК Ade*·Thy, Ade·Thy* і льовдінівська пара Ade*·Thy*, а також перехідні стани їхнього взаємного перетворення перенесенням протона. Предмет дослідження — фізико-хімічний механізм взаємоперетворення пар основ ДНК Ade·Thy, Ade*·Thy, Ade·Thy* і Ade*·Thy* перенесенням протона.

* Corresponding author.

Tel.: +38068-8148504

E-mail address: brovarets@list.ru

© О.О. Броварець, Д.М. Говорун, 2010

Квантово-механічні розрахунки геометричної та електронної будови досліджуваних об'єктів проведено на рівні теорії DFT B3LYP/6-311++G(d,p) у вакуумному наближенні, яке для цієї задачі є адекватним [17, 18]. При цьому перехідні стани перетворення пар основ ДНК ідентифікували методом STQN [19, 20]. Усі зоптимізовані структури перевірено на стійкість за відсутністю уявних частот у їхніх коливальних спектрах, які розраховували в гармонійному наближенні. Енергію взаємодії у парах основ визначали на рівні теорії MP2/6-311++G(d,p)//B3LYP/6-311++G(d,p) з урахуванням так званої BSSE-поправки на базисний набір функцій [21]. Усі квантово-механічні розрахунки проведено із використанням програмного пакета «GAUSSIAN03» [22].

Розподіл електронної густини в досліджуваних парах основ та перехідних станах їхнього взаємного перетворення аналізували, використовуючи теорію Бейдера «Атомів у молекулах» (AIM) [23] і хвильові функції, отримані на рівні теорії B3LYP/6-311++G(d,p). Н-зв'язки [24] встановлювали за наявністю критичної точки зв'язку (3, -1) між двома валентно не зв'язаними атомами. Топологію електронної густини аналізували за допомогою програмного пакету AIM2000 [25], використовуючи стандартні опції. При цьому енергію Н-зв'язків за участі групи C2H Ade як донора протона визначали за формулою, запропонованою авторами роботи [26]: $E_{\text{HB}}=0,5 \cdot V(r)$, де $V(r)$ — значення локальної потенціальної енергії в критичній точці Н-зв'язку.

Енергію класичних Н-зв'язків розраховували за формулою $(E_{\text{HB}})^2=1,92 \cdot [(\Delta v)-40]$, отриманою в роботі [27] (збережено авторські позначення [27]).

Константи швидкості для прямої ($\text{Ade} \cdot \text{Thy} \rightarrow \text{Ade} \cdot \text{Thy}^* / \text{Ade}^* \cdot \text{Thy}$) та зворотної ($\text{Ade} \cdot \text{Thy}^* / \text{Ade}^* \cdot \text{Thy} \rightarrow \text{Ade} \cdot \text{Thy}$) таутомеризації визначали за формулою:

$$k = \Gamma \cdot \frac{k_B T}{h} e^{-\frac{\Delta G}{RT}} \quad [28],$$

де $\Gamma = 1 + \frac{1}{24} \left(\frac{h \nu_i}{k_B T} \right)^2$ — множник Вігнера, що враховує тунелювання (позначення ті ж самі, що і в роботі [28]). Середній час життя τ та час напівжиття $\tau_{1/2}$ обчислювали як $\tau = 1/k$ і $\tau_{1/2} = \tau \ln 2$ [29].

Результати та їхнє обговорення. Наріжним каменем роботи є ідея про те, що вотсон-криківська пара основ ДНК Ade·Thy може спонтанно, тобто в процесі теплових флуктуацій, перетворюватися за рахунок перенесення протона в пари за участі мутагенних таутомерів Ade*·Thy і Ade·Thy*. При цьому джерелом помилок реплікації, зокрема транзицій, є наступна дисоціація останніх на мономери, один із яких є мутагенним і помилково, тобто не за правилом комплементарності Вотсона-Крика, спарюється з основою вхідного нуклеозидтрифосфату при ензиматичному синтезі ДНК. В основі цієї ідеї лежать такі закономірності. По-перше, пари основ ДНК за участі рідкісних таутомерів Ade*·Thy і Ade·Thy* квазіізоморфні зміщеним (воблівським) парам Gua·Thy та Ade·Cyt і подібно до того, як останні перетворюються перенесенням протона в пари Gua*·Thy і Ade·Cyt*, квазіізоморфні вотсон-криківським парам основ [30], теж можуть перетворюватися за аналогічним механізмом у пару Ade·Thy. По-друге, перехідні стани внутрішньомолекулярної таутомеризації Thy — перетворення канонічної таутомерної форми останнього в енольні, одна з яких є мутагенною, зокрема міграції протона при атомі N3 на атоми O4 або O2 з енергією активації Гіббса 39,09 і 43,86 ккал/моль за стандартних умов відповідно, комплементарні Ade, у результаті чого можна очікувати значного зменшення енергії активації таутомеризації Thy в складі пари Ade·Thy. Іншими словами, є підстави сподіватися на каталізацію аденіном внутрішньомолекулярної таутомеризації тиміну у вотсон-криківській парі основ Ade·Thy з утворенням вищезгаданої пари Ade·Thy*(O4) та пари Ade·Thy*(O2) (за участю рідкісних енольних форм Thy, у яких мобільний протон приєднаний до атома O4 чи O2 відповідно) (рис. 1). При цьому остання може переходити в низькоенергетичнішу пару Ade*·Thy перенесенням протонів уздовж міжмoleкулярних Н-зв'язків.

Ретельним аналізом гіперповерхні потенціальної (електронної) енергії нам уперше вдалося показати, що вотсон-криківська пара основ ДНК Ade·Thy може перетворюватися перенесенням протона в пари основ за участі мутагенних/рідкісних таутомерів Ade*·Thy і

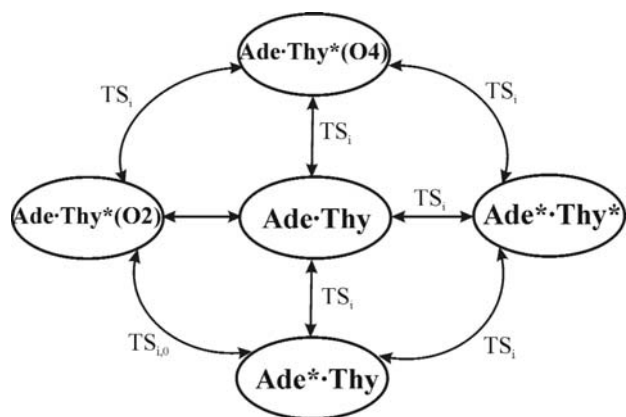

Рис. 1. Схематичне представлення формального взаємного перетворення перенесенням протона вотсон-криківської пари основ ДНК Ade·Thy в пари за участі мутагенних/рідкісних таутомерів основ та взаємного перетворення останніх через спільний перехідний стан TS_i ($i=1-6$).

Ade·Thy*(O4)/Ade·Thy*(O2) (рис. 2), а останні — взаємоперетворюватися в той же спосіб через спільний перехідний стан (рис. 1). Усього виявлено шість перехідних станів (рис. 3, табл. 1): два низькоенергетичні та чотири високоенергетичні з енергіями активації Гіббса 17,38 і 20,75 ккал/моль та 27,33; 28,09; 41,55 і 59,84 ккал/моль за стандартних умов відповідно.

Низькоенергетичні перехідні стани є плоскосиметричними (група симетрії C_s) іонними парами $Ade^+ \cdot Thy^-$, охопленими Н-зв'язками (рис. 3, табл. 1). Перехідний стан TS_1 із найменшою енергією активації Гіббса 17,38 ккал/моль стабілізується чотирма Н-зв'язками (тут і нижче в дужках подано їхні енергії в ккал/моль) $N6H \dots O4$ (2,82), $N6H \dots N3$ (3,24), $N1^+H \dots N3^-$ (2,55) і $N1^+H \dots O2$ (4,56), два з яких біфуркують на спільний атом-акцептор $N3^-$. Наступний низькоенергетичний перехідний стан TS_2 з енергією активації Гіббса 20,75 ккал/моль стабілізується трьома Н-зв'язками, один із яких є $C2H \dots N3^-$ (1,60), а два інших — $N1^+H \dots O4$ (13,32) і $N6H \dots O4$ (4,01) — біфуркують на спільний атом-акцептор $O4$ Thy. На відміну від низькоенергетичних, високоенергетичні перехідні стани TS_3 , TS_4 , TS_5 і TS_6 з енергіями активації Гіббса 27,33; 28,09; 41,55 і 59,84 ккал/моль відповідно суттєво неплосинні. Перший із них — перехідний стан TS_3 — це іонна пара $Ade^+ \cdot Thy^-$ (Ade протонований по аміногрупі за

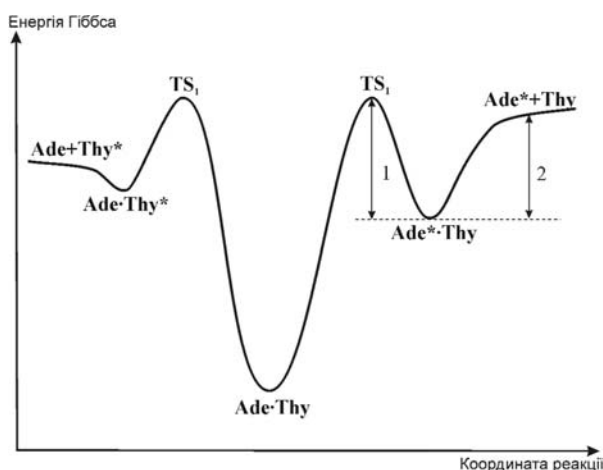

Рис. 2. Перехід вотсон-криківської пари основ ДНК Ade·Thy в пари за участі мутагенних таутомерів $Ade^* \cdot Thy$ і $Ade \cdot Thy^*$ з наступною їхньою дисоціацією на мономери. Позначення: 1 — енергія активації Гіббса зворотного переходу; 2 — енергія дисоціації, яка практично збігається з енергією взаємодії Гіббса G_{int} (див. також табл. 2, 3).

рахунок депротонування іміногрупи $N3H$ Thy), яка стабілізується двома Н-зв'язками $N6^+HN \dots N3^-$ (29,06) і $N6^+HO \dots O4$ (40,07). Другий — перехідний стан TS_4 — є парою мутагенних таутомерів $Ade^* \cdot Thy^*$, яка має структуру, суттєво відмінну від Льовднівської [1, 2], і стабілізується Н-зв'язком $N1H \dots O2$ (6,38) та ван-дер-ваальсівським притягувальним контактом $N6 \dots N3$ (0,47). Наступний перехідний стан TS_5 являє собою іонну пару $Ade^- \cdot Thy^+$ (Thy протонований по атому $O4$ за рахунок депротонування аміногрупи NH_2 Ade) та стабілізується двома Н-зв'язками $O4^+H \dots N1$ (8,90) і $N3H \dots N1$ (32,26), які мають спільний акцептор — атом $N1$ Ade. Причому, аналогічно до геометричної конфігурації перехідного стану TS_3 , у перехідному стані TS_5 Thy розташовується в площині, ортогональній площині пуринового кільця Ade. Перехідний стан TS_6 теж є суттєво неплосинним. Для цього високоенергетичного маршруту його стабілізація практично відсутня і таутомеризація Ade відбувається незалежно від піримідинового партнера по взаємодії: у результаті відносна енергія перехідного стану (59,84 ккал/моль) помітно перевищує енергію внутрішньомолекулярної таутомеризації Ade (45,65 ккал/моль). Зрозуміло, що перехідні стани TS_3 , TS_4 , TS_5 і TS_6 представляють лише теоретичний інтерес, оскільки вони ма-

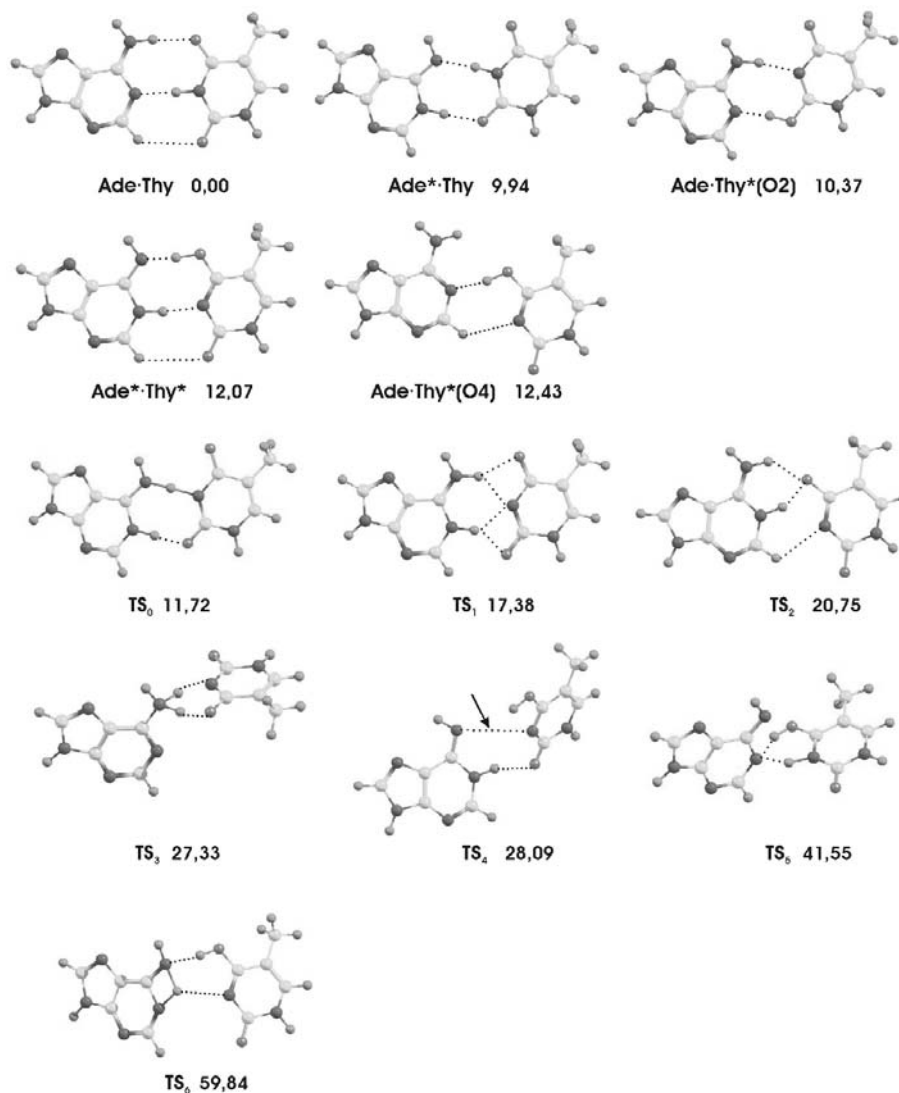

Рис. 3. Геометрична будова досліджуваних комплексів і перехідних станів їхнього взаємного перетворення (розрахунок на рівні теорії MP2/6-311++G(2df,pd)//B3LYP/6-311++G(d,p)). Стрілкою позначено притягувальний ван-дер-ваальсівський контакт, у всіх інших випадках пунктиром — Н-зв'язки. Біля кожної структури вказано її відносну енергію Гіббса в ккал/моль за стандартних умов (див. також табл. 1-3).

ють надто високу енергію активації Гіббса і до того ж не інкорпуються в структуру ДНК через свою суттєву неплоскостність і неізоморфність вотсон-криківським парам основ.

Із двох низькоенергетичних перехідних станів TS₁ і TS₂ біологічне значення має перший із них, оскільки він характеризується мінімальною енергією активації Гіббса (17,38 ккал/моль). Саме через нього відбуваються взаємоперетворення пар основ (рис. 1, табл. 1-3), які обговорюються в цій праці. Привертає до себе увагу той факт, що у всіх структурах, зображених на рис. 3, орієнтація метильної групи Thy відносно піримідинового кільця основи залишається незмінною.

Рисунок 1 потребує додаткових коментарів.

По-перше, треба мати на увазі, що льовднівська пара основ мутагенних таутомерів Ade*·Thy* є нестійкою структурою з характерним часом життя 10⁻¹³ с [14, 15], що безбар'єрно в процесі нормальних коливань перетворюється у вотсон-криківську пару основ ДНК Ade·Thy [14, 31]. Тому зображений на рис. 1 перехід Ade·Thy ⇌ Ade*·Thy* є, по суті, інтерконверсією пари Ade·Thy, тобто перетворенням самої в себе. Окрім того, взаємне перетворення пар Ade·Thy*(O2) ⇌ Ade*·Thy відбувається двома шляхами: на додаток до зображеного на рис. 1 існує інший формальний маршрут — через перехідний стан TS₀ з відносною енергією 11,72 ккал/моль. Проте пара Ade·Thy*(O2) є нестійкою з причини невеликого зворотного

Таблиця 1

Електронно-топологічні, геометричні, спектрально-коливальні й енергетичні характеристики міжмолекулярних водневих зв'язків у досліджених парах основ ДНК за участі Ade, Thy та їхніх мутагенних таутомерів і перехідних станів TS їхнього взаємного перетворення (див. також рис. 3)

Комплекси	H-зв'язок AH...B	ρ , ат.од.	$\Delta\rho$, ат.од.	$100 \cdot \varepsilon$	$d_{A...B}$, Å	$d_{H...B}$, Å	$\angle AH...B$, град	Δd_{AH} , Å	$-\Delta\nu$, см ⁻¹	E_{HB} , ккал/моль
Ade·Thy	N6H...O4	0,026	0,093	4,39	2,946	1,926	173,5	0,014	240,8	4,68
	N3H...N1	0,040	0,093	6,49	2,886	1,841	178,8	0,032	572,7	7,62
	C2H...O2	0,004	0,014	3,40	3,975	2,890	132,3	0,00022	-4,9	0,74
Ade*·Thy	N3H...N6	0,042	0,095	6,21	2,858	1,806	173,3	0,039	674,2	8,31
	N1H...O6	0,034	0,115	4,40	2,845	1,814	177,0	0,018	316,7	5,49
Ade·Thy*(O2)	N6H...N3	0,034	0,088	1,71	2,944	1,915	167,1	0,020	391,9	6,19
	O2H...N1	0,071	0,081	0,86	2,644	1,608	171,9	0,067	1239,6	11,43
Ade*·Thy*	O4H...N6	0,087	0,065	4,56	2,578	1,506	174,8	0,102	1721,1	13,53
	N1H...N3	0,045	0,101	6,24	2,825	1,780	171,1	0,034	594,5	7,77
	C2H...O2	0,003	0,012	16,42	4,098	3,013	125,1	-0,00041	-13,1	0,57
Ade·Thy*(O4)	O4H...N1	0,055	0,100	5,18	2,707	1,693	171,4	0,044	855,6	9,42
	C2H...N3	0,009	0,026	0,79	3,699	2,614	129,0	-0,00056	-19,5	1,41
TS ₀	N1H...O2	0,058	0,141	4,11	2,677	1,616	179,2	–	–	17,81
TS ₁	N6H...O4	0,020	0,065	16,30	3,102	2,070	153,2	0,024	377,5	2,82
	N6H...N3 ⁻	0,023	0,075	0,89	3,097	2,064	140,7	0,024	377,5	3,24
	N1 ⁺ H...N3 ⁻	0,022	0,075	53,95	3,136	2,090	139,6	0,032	503,7	2,55
	N1 ⁺ H...O2	0,034	0,101	4,19	2,893	1,847	150,4	0,032	503,7	4,56
TS ₂	N6H...O4	0,023	0,097	6,47	2,974	1,953	140,6	0,012	188,0	4,01
	N1 ⁺ H...O4	0,055	0,128	0,19	2,723	1,656	153,6	0,053	1668,9	13,32
	C2H...N3 ⁻	0,009	0,030	57,50	3,751	2,665	113,5	0,002	-28,1	1,60
TS ₃	N6 ⁺ H...O4	0,112	0,078	2,62	2,552	1,380	155,5	0,146	–	40,07*
	N6 ⁺ H...N3 ⁻	0,092	0,051	1,34	2,656	1,504	146,4	0,125	–	29,06*
TS ₄	N6...N3	0,003	0,009	1,56	–	–	–	–	–	0,47**
	N1H...O2	0,026	0,091	4,76	2,952	1,927	163,7	0,012	414,1	6,38
TS ₅	O4 ⁺ H...N1	0,045	0,092	10,15	2,802	1,792	154,7	0,041	766,6	8,90
	N3H...N1	0,100	0,026	5,90	2,630	1,470	158,1	0,144	–	32,26*
TS ₆	O4H...N6	0,036	0,090	6,00	2,838	1,844	173,2	0,024	1003,5	10,24
	N1/N6H...N3	0,010	0,029	97,20	–	–	–	–	–	1,66*

Примітка: ρ і $\Delta\rho$ – значення електронної густини і лапласіану електронної густини в критичній точці відповідно; ε – еліптичність; $d_{A...B}$, $d_{H...B}$ – відстань між атомами A і B та H і B відповідно, які беруть участь у H-зв'язку; $\angle AH...B$ – кут H-зв'язування; Δd_{AH} – подовження хімічного зв'язку AH при утворенні H-зв'язку AH...B; $-\Delta\nu$ – зсув частоти валентного коливання $\nu(AH)$ при втягуванні групи AH у H-зв'язок; E_{HB} – енергія H-зв'язку, розрахована за методом Йогансена [27]. Енергію біфуркативних H-зв'язків і зв'язків, позначених зірочкою (*), розраховували за формулою [26]; ** – притягувальний ван-дер-ваальсівський контакт.

бар'єра таутомеризації (1,35 ккал/моль або 472,2 см⁻¹), під яким не вміщається навіть нульовий коливальний рівень компетентного коливання (3254,6 см⁻¹), частота якого стає уявною (864,4і см⁻¹) у перехідному стані TS₀.

Насамкінець, щоб довести фізичну адекватність запропонованого нами механізму таутомеризації пари Ade·Thy, потрібно дати відповідь на два принципових запитання: на-

скільки органічно пари Ade*·Thy і Ade·Thy* інкорпуються в структуру подвійної спіралі ДНК, і чи суттєво не перевищує як електронна, так і енергія Гіббса взаємодії основ у них аналогічну величину в парі Ade·Thy з тим, аби не ускладнювати процес їхньої дисоціації порівняно з парою Ade·Thy. Перше питання знімається, оскільки пари Ade*·Thy і Ade·Thy* є квазіізоморфними зміщеним парам Gua·Thy і

Таблиця 2

Енергетичні характеристики (у ккал/моль за стандартних умов) досліджених пар основ ДНК за участі Ade, Thy та їхніх мутагенних/рідкісних таутомерів і перехідних станів їхнього взаємного перетворення

Комплекси	ΔG	$\sum E_{\text{НВ}}$	$-\Delta E_{\text{int}}$	$-\frac{\sum E_{\text{НВ}}}{\Delta E_{\text{int}}}, \%$	$-\Delta G_{\text{int}}$
Ade·Thy	0,00	13,03	14,92	87,3	1,43
Ade*·Thy	9,94	13,80	18,10	76,3	6,06
Ade·Thy*(O2)	10,37	17,62	24,75	71,2	11,20
Ade*·Thy*	12,07	21,87	33,80	64,7	22,19
Ade·Thy*(O4)	12,43	10,83	13,44	80,6	1,61
TS ₁	17,39	13,17	123,44	10,7	109,36
TS ₂	20,75	14,83	121,09	12,3	107,85
TS ₃	27,33	69,13	147,99	46,7	137,32
TS ₄	28,09	4,69	10,39	45,2	0,95
TS ₅	41,55	41,15	137,95	29,8	126,73
TS ₆	59,84	8,68	-10,23	-0,9	-0,30

Примітки: $\sum E_{\text{НВ}}$ — сумарна енергія міжмолекулярних Н-зв'язків; $-\Delta E_{\text{int}}$ — електронна енергія взаємодії основ у парах; $-\Delta G_{\text{int}}$ — енергія Гіббса взаємодії основ у парах; ΔG — відносна енергія Гіббса.

Ade·Cyt, які вписуються в структуру подвійної спіралі ДНК без значних структурних перешкод [32, 33], а отже, і на них поширюється ця властивість. Результати розрахунків (табл. 2) знімають друге запитання, оскільки електронна енергія взаємодії в парі Ade·Thy становить 14,92 ккал/моль, а в парах Ade*·Thy і Ade·Thy* — 18,10 і 13,44 ккал/моль відповідно. Для порівняння зазначимо, що електронна енергія

взаємодії мутагенних таутомерів основ у льовднівській парі Ade*·Thy* (21,87 ккал/моль) значно перевищує аналогічну величину для пари Ade·Thy (13,03 ккал/моль), ускладнюючи її дисоціацію на її складові мономери — Ade* і Thy*.

Таким чином, виявлений нами механізм спонтанної таутомеризації вотсон-кріківської пари основ ДНК Ade·Thy має вирішальні

Таблиця 3

Основні кінетичні характеристики взаємоперетворення досліджуваних пар основ ДНК

Перехід	$\Delta \Delta G$, ккал/моль	k , с ⁻¹	τ , с	$\tau_{1/2}$, с	ΔG^* , ккал/моль	K
Ade·Thy → Ade*·Thy*	17,39	1,10	0,91	0,63	12,07	$1,41 \cdot 10^{-9}$
Ade·Thy ← Ade*·Thy*	5,32	$7,77 \cdot 10^8$	$1,29 \cdot 10^{-9}$	$8,92 \cdot 10^{-10}$	-12,07	$7,08 \cdot 10^8$
Ade·Thy → Ade·Thy*	17,39	1,10	0,91	0,63	12,43	$7,65 \cdot 10^{-10}$
Ade·Thy ← Ade·Thy*	4,96	$1,43 \cdot 10^9$	$6,97 \cdot 10^{-10}$	$4,83 \cdot 10^{-10}$	-12,43	$1,31 \cdot 10^9$
Ade·Thy → Ade*·Thy	17,39	1,10	0,91	0,63	9,94	$5,12 \cdot 10^{-8}$
Ade·Thy ← Ade*·Thy	7,45	$2,14 \cdot 10^7$	$4,67 \cdot 10^{-8}$	$3,23 \cdot 10^{-8}$	-9,94	$1,95 \cdot 10^7$
Ade·Thy* → Ade*·Thy*	4,96	$1,43 \cdot 10^9$	$6,97 \cdot 10^{-10}$	$4,83 \cdot 10^{-10}$	-0,36	1,85
Ade·Thy* ← Ade*·Thy*	5,32	$7,77 \cdot 10^8$	$1,29 \cdot 10^{-9}$	$8,92 \cdot 10^{-10}$	0,36	0,54
Ade*·Thy → Ade*·Thy*	7,45	$2,14 \cdot 10^7$	$4,67 \cdot 10^{-8}$	$3,23 \cdot 10^{-8}$	2,13	$2,76 \cdot 10^{-2}$
Ade*·Thy ← Ade*·Thy*	5,32	$7,77 \cdot 10^8$	$1,29 \cdot 10^{-9}$	$8,92 \cdot 10^{-10}$	-2,13	36,26
Ade·Thy* → Ade*·Thy	4,96	$1,43 \cdot 10^9$	$6,97 \cdot 10^{-10}$	$4,83 \cdot 10^{-10}$	-2,49	66,95
Ade·Thy* ← Ade*·Thy	7,45	$2,14 \cdot 10^7$	$4,67 \cdot 10^{-8}$	$3,23 \cdot 10^{-8}$	2,49	$1,49 \cdot 10^{-2}$

Примітки: $\Delta \Delta G$ — енергія активації Гіббса переходу; k — константа швидкості; ΔG^* — енергія таутомеризації Гіббса; K — стала таутомерної рівноваги.

переваги над класичним механізмом Льовдіна [1, 2]: стійкі пари за участі мутагенних таутомерів Ade^{*}Thy і Ade^{*}Thy* (табл. 2) мають вищу енергію активації Гіббса зворотного переходу в пару Ade^{*}Thy (7,45 і 4,96 ккал/моль відповідно), аніж енергія Гіббса дисоціації їх на мономери (6,06 та 1,61 ккал/моль відповідно) (рис. 2).

Висновки. Квантово-хімічним методом на рівні теорії MP2/6-311++G(2df,pd)//B3LYP/6-311++G(d,p) виявлено новий фізико-хімічний механізм перетворення вотсон-криківської пари основ ДНК Ade^{*}Thy в пари за участі

мутагенних таутомерів Ade^{*}Thy і Ade^{*}Thy* через спільний плоскосиметричний перехідний стан з енергією активації Гіббса 17,38 ккал/моль — іонну пару Ade^{*}Thy, що стабілізується чотирма Н-зв'язками N6H...O4, N6H...N3⁻, N1⁺H...N3⁻ і N1⁺H...O2. Стійкі пари Ade^{*}Thy та Ade^{*}Thy* мають прийнятні відносні енергії Гіббса й дисоціації (9,94 і 12,43 ккал/моль та 6,06 і 1,61 ккал/моль за стандартних умов відповідно) для пояснення походження спонтанних точкових помилок реплікації ДНК.

Надійшла в редакцію 24.12.2009 р.

The novel physico-chemical mechanism of the Watson-Crick base pair Ade^{*}Thy transformation to the mispairs involving mutagenic tautomers Ade^{*}Thy and Ade^{*}Thy*

O.O. Brovarets^{1,2}, D.M. Hovorun^{2,1}

¹ Institute of High Technologies of Taras Shevchenko Kyiv National University
2, Hlushkova Ave., Kyiv, 03187, Ukraine

² Institute of Molecular Biology and Genetics, NAS of Ukraine
150, Zabolotnoho Str., Kyiv, 03680, Ukraine

Summary. On the MP2/6-311++G(2df,pd)//B3LYP/6-311++G(d,p) level of theory it is established the new physico-chemical mechanism of the transformation of watson-crick base pair Ade^{*}Thy to the mispairs formed by the rare tautomers (designated by the asterisk) Ade^{*}Thy and Ade^{*}Thy* through the same transition state as ion pair Ade^{*}Thy with the Gibbs energy of activation 17.38 kcal/mol which is stabilized by four hydrogen bonds N6H...O4, N6H...N3⁻, N1⁺H...N3⁻ and N1⁺H...O2. Stable pairs Ade^{*}Thy and Ade^{*}Thy* have acceptable relative Gibbs free energy and dissociation (9.94 and 12.43 kcal/mol and 6.06 and 1.61 kcal/mol accordingly) for the explanation of spontaneous point DNA replication errors arising.

Keywords: spontaneous point DNA replication errors, transitions, mutagenic tautomers of DNA bases, mispairs, transition state, intermolecular hydrogen bonds, analysis of the electron density topology, DFT.

Перелік літератури

1. Löwdin P.-O. Proton tunneling in DNA and its biological implications // Rev. Mod. Phys. — 1963. — Vol. 35, No. 3. — P. 724-732.
2. Löwdin P.-O. Quantum genetics and the aperiodic solid. Some aspects of the biological problems of heredity, mutations, aging and tumors in view of the quantum theory of the DNA molecule // Adv. Quant. Chem. — 1966. — Vol. 2. — P. 213-360.
3. Watson J.D., Crick F.H.C. Genetical implications of the structure of deoxyribonucleic acid // Nature. — 1953. — Vol. 171, No. 4361. — P. 964-967.
4. Topal M.D., Fresco J.R. Complementary base pairing and the origin of the substitution mutations // Nature. — 1976. — Vol. 263, No. 5575. — P. 285-289.
5. Topal M.D., Fresco J.R. Base pairing and fidelity in codon-anticodon interaction // Nature. — 1976. — Vol. 263, No. 5575. — P. 289-293.
6. Danilov V.I., Anisimov V.M., Kurita N., Hovorun D.M. MP2 and DFT studies of the DNA rare base pairs: the molecular mechanism of the spontaneous substitution mutations conditioned by tautomerism of bases // Chem. Phys. Letters. — 2005. — Vol. 412, No. 4-6. — P. 285-293.
7. Harris V.H., Smith C.L., Cummins W.J. et al. The effect of tautomeric constant on the specificity of nucle-

- otide incorporation during DNA replication: support for the rare tautomer hypothesis of substitution mutagenesis // J. Mol. Biol. — 2003. — Vol. 326, No. 5. — P. 1389-1401.
8. Morgan A.R. Base mismatches and mutagenesis: how important is tautomerism? // Trends Biochem. Sci. — 1993. — Vol. 18, No. 5. — P. 160-163.
9. Данилов В.И., Квенцель Г.Ф. Электронные представления в теории точечных мутаций. — К.: Наукова думка, 1971. — 82 с.
10. Person W.B., Szczepaniak K., Szczepaniak M., Kwiatkowski J.S., Czerminski R.J. Tautomerism of nucleic acid bases and the effect of molecular interactions on tautomeric equilibria // J. Mol. Struct. — 1989. — 194. — P. 239-258.
11. Podolyan Y., Gorb L., Leszczynski J. Ab initio study of the prototropic tautomerism of cytosine and guanine and their contribution to spontaneous point mutations // Int. J. Mol. Sci. — 2003. — 4. — P. 410-421.
12. Gorb L., Podolyan Y., Leszczynski J., Siebrand W., Fernandez-Ramos A., Smedarchina Z. A quantum-dynamics study of the prototropic tautomerism of guanine and its contribution to spontaneous point mutations in *Escherichia coli* // Biopolymers (Nuc. Acid. Sci.) — 2002. — 61. — P. 77-83.

13. Hroudá V., Florian J., Hobza P. Structure, energetics and harmonic vibrational spectra of the adenine-thymine and adenine^{*}-thymine^{*} base pairs: gradient nonempirical and semiempirical study // *J. Phys. Chem.* — 1993. — Vol. 97, No. 8. — P. 1542-1557.
14. Florian J., Hroudá V., Hobza P. Proton transfer in the adenine-thymine base pair // *J. Am. Chem. Soc.* — 1994. — Vol. 116, No. 4. — P. 1457-1460.
15. Florian J., Leszczynski J. Spontaneous DNA mutations induced by proton transfer in the guanine-cytosine base pairs: an energetic perspective // *J. Am. Chem. Soc.* — 1996. — Vol. 108, No. 12. — P. 3010-3017.
16. Kryachko E.S., Sabin J.R. Quantum chemical study of the hydrogen-bonded patterns in A·T base pair of DNA: origins of tautomeric mispairs, base flipping, and Watson-Crick Y Hoogsteen conversion // *Int. J. Quantum Chem.* — 2003. — 91. — P. 695-710.
17. Dewar M.J.S., Storch D.M. Alternative view of enzyme reactions // *Proc. Natl. Acad. Sci. USA.* — 1985. — Vol. 82. — P. 2225-2229.
18. Petrushka J., Sowers L.C., Goodman M.F. Comparison of nucleotide interactions in water, proteins, and vacuum: model for DNA polymerase fidelity // *Proc. Natl. Acad. Sci. USA.* — 1986. — Vol. 83. — P. 1559-1562.
19. Peng C., Schlegel H.B. Combining synchronous transit and quasi-newton methods to find transition states // *Israel J. Chem.* — 1993. — Vol. 33, No. 4. — P. 449-454.
20. Peng C., Ayala P.Y., Schlegel H.B., Frisch M.J. Using redundant internal coordinates to optimize equilibrium geometries and transition states // *J. Comput. Chem.* — 1996. — Vol. 17, No. 1. — P. 49-56.
21. Boys S.F., Bernardi F. The calculation of small molecular interactions by the differences of separate total energies. Some procedures with reduced errors // *Mol. Phys.* — 1970. — Vol. 19, No. 4. — P. 553-566.
22. Frisch M.J., Trucks G.W., Schlegel H.B. et al. Gaussian 03, Revision C. 02 / Gaussian, Inc., Wallingford CT, 2004.
23. Bader R.W.F. Atoms in molecules. A quantum theory. — Oxford: Calendon Press, 1990. — 436 p.
24. Водородная связь / Ред. Соколов Н.Д., Чулановский В.М. — М.: Наука, 1964. — 340 с.
25. Biegler-Konig F., Schonbohm J., Bayles D. Software news and updates. AIM2000 — a program to analyze and visualize atoms in molecules // *J. Comput. Chem.* — 2001. — Vol. 22, No. 5. — P. 545-559.
26. Espinosa E., Molins E., Lecomte C. Hydrogen bond strengths revealed by topological analyses of experimentally observed electron densities // *Chem. Phys. Lett.* — 1998. — Vol. 285, No. 3-4. — P. 170-173.
27. Iogansen A.V. Direct proportionality on the hydrogen bonding energy and the intensification of the stretching $\nu(\text{XH})$ vibration in infrared spectra // *Spectrochim. Acta. Part A.* — 1999. — Vol. 55, No. 7-8. — P. 1585-1612.
28. Morpurgo S., Bossa M., Morpurgo G.O. Ab initio study of intramolecular proton transfer reactions in cytosine // *Chem. Phys. Lett.* — 1997. — Vol. 280, No. 3-4. — P. 233-238.
29. Маршелл Э. Биофизическая химия. Принципы, техника и приложения. — М.: Мир, 1981. — 358 p.
30. Броварець О.О., Говорун Д.М. Фізико-хімічний механізм перетворення зміщених пар основ ДНК Gua·Thy і Ade·Cyt у пари за участі мутагенних таутомерів Gua^{*}·Thy і Ade·Cyt^{*} // *Ukr. Bioorg. Acta.* — 2009. — Т. 8, № 2. — С. 12-18.
31. Gorb L., Podolyan Y., Dziekonski P., Sokalski W.A., Leszczynski J. Double-proton transfer in adenine-thymine and guanine-cytosine base pairs. A post-Hartree-Fock ab initio study // *J. Am. Chem. Soc.* — 2004. — Vol. 126, No. 32. — P. 10119-10129.
32. Долинная Н.Г., Громова Е.С. Комплементарные взаимодействия олигонуклеотидов // *Успехи химии.* — 1983. — Т. LII, Вып. 1. — С. 138-167.
33. Долинная Н.Г., Грязнова О.И. Комплексы олиго(поли)нуклеотидов со структурными аномалиями // *Успехи химии.* — 1989. — Т. LVIII, Вып. 8. — С. 1318-1353.